

Relikwieën bij de Redemptoristinnen.

In 1993 zijn veel bezittingen van de zusters Redemptoristinnen (de rooie nonnen) naar de erfgoedinstelling St Agatha overgebracht. De zusters hadden hun klooster verkocht en de erfgoedinstelling in St Agatha heeft de 'museale en archiefwaardige' bezittingen overgenomen zodat deze beschikbaar blijven voor volgende generaties die waarschijnlijk het kloosterleven niet (meer) kennen.

St Agatha heeft met name de religieuze voorwerpen (o.a. kelken, monstransen) en liturgische gewaden (o.a. miskleding), portretten, beelden, schilderijen en enkele gebruiksvoorwerpen overgenomen. Daarnaast is het gehele (schriftelijk) archief van 1873-1993 naar St Agatha verhuisd.

Bijzondere voorwerpen met een rijke traditie zijn de relikwieën (of soms relikwieën genoemd)

Ontstaan verering van relikwieën

De begrippen relikwie en relikwie worden vaak door elkaar gebruikt. In dit artikel bezig ik de term relikwie.

Een relikwie is een overblijfsel van een door gelovigen als heilig vereerd persoon zoals het gebeente van een heilige of een voorwerp dat op het leven van Christus betrekking heeft of voor kleding of voorwerpen die aan een heilige hebben toebehoord.

Het vereren van relikwieën is terug te voeren op de vroeg-christelijke gewoonte om de liturgie te vieren boven of nabij het graf van martelaren, bijvoorbeeld in de catacomben in Rome. Toen in later tijden op of nabij de graven van martelaren kerken verrezen, ontstond de gewoonte om relikwieën in het altaar te plaatsen. In het verleden werden wonderdadige krachten toegekend aan de relikwieën van heiligen.

De bekendste zijn te vinden in een altaarsteen van een kerk/kapel.

Binnen de katholieke kerk is de verering van relikwieën niet weg te denken.

Het rooms-katholieke christendom is eeuwenlang een religie met een sterke materiële component geweest. Vele gelovigen maakten onder andere gebruik van verschillende devotionalia om hun gebeden 'juist' uit te voeren en kracht bij te zetten. Relikwieën, overblijfselen van heiligen, hadden daar een bijzondere plaats in. In hun grote schrijnen in kerken en kathedralen moesten zij gelovigen aanzetten tot devotie. In ruil daarvoor kon die gelovige dan een genezing of bijstand krijgen op voorspraak van de heilige. In de middeleeuwen kwam een echte vereringscultus op gang met bedevaarten, kostbare schrijnen en een explosieve toename van het aantal relikwieën. Het is niet verwonderlijk dat in zo'n cultuur sommigen winst probeerden maken, waardoor de scepsis over de authenticiteit van veel relikwieën toen ook op gang kwam. De kans is zeer klein dat Johannes de Doper zes hoofden had en toch maakten minstens zoveel kerken aanspraak op het ware hoofd van de heilige.

Een uitspraak van Johannes Calvijn, de kerkhervormer, over restanten van het kruis waar Jezus aan genageld is: Als je alle fragmenten zou samenvoegen, krijg je een scheepslading vol. Dat geldt ook voor een grappig relikwie: de voorhuid van Jezus. Die was zo gewild dat er in de middeleeuwen zeker 18 exemplaren in omloop waren.

Om dit soort misbruik tegen te gaan, stelde men vanaf de dertiende eeuw echtheidsverklaringen op. Met het concilie van Trente in de zestiende eeuw werden relikwieën gereguleerd: elk relikwie dat publiekelijk vereerd werd, moest een echtheidsverklaring van de verantwoordelijke prelaat hebben, en de handel in relikwieën werd verboden. Later werd daaraan toegevoegd dat relikwieën alleen verplaatst mochten worden met toestemming van de Apostolische Stoel.

Gebedsprentjes met relikwieën

De gebedsprentjes zijn vooral recenter drukwerk. De grote meerderheid heeft een stukje stof van kledij of lijkgewaad aangehecht, met rode draad. Hoewel relikwieën maar verspreid en vereerd mochten worden wanneer de persoon in kwestie zalig of heilig verklaard was, zitten er veel prentjes tussen van mensen die nooit meer dan 'Dienaar van God' zijn geworden. Het gaat dan vaak om mensen die gestorven waren 'in de geur

van heiligheid': waarvan de omgeving of lokale bevolking overtuigd was dat hij of zij een heilig leven geleid had. Deze prenten hadden dan ook meer de bedoeling een devotie te starten, dan een bestaande cultus gaande te houden of uit te breiden. Veel ordes probeerden op die manier een heilige te verkrijgen. Een heilige of zalige betekende immers aanzien en inkomsten voor hen, aangezien ze dan een handel in devotionalia en eventueel een bedevaartsoord konden opzetten. Er werd gehoopt dat gelovigen mirakels en gunsten zouden verkrijgen door tot de kandidaat-heilige te bidden, waardoor er een dossier aangemaakt kon worden en de weg naar heiligheid begon. De prentjes vragen dan ook vaak expliciet om verkregen gunsten te melden.

Voor gelovigen waren vele van deze mensen veel concreter en nabijer dan een martelaarheilige uit de tweede eeuw of een heilige maagd uit een ver land. Soms waren het mensen die ze gekend hadden; vaak ging het om lokale mensen of mensen die in dezelfde omstandigheden geleefd hadden.

Aanraakrelikwieën

Aanraakrelikwieën worden vaak meegenomen van bedevaarten om thuis in een gebedenboek te plakken, bij het bidden vast te houden of in kleding te naaien. Zo kon de gelovige de bescherming van de heilige bij zich dragen. Gewone devotieprenten werden ook vaak ingekaderd aan de muur gehangen en regelmatig vervangen. Het is niet onwaarschijnlijk dat aanraakprenten dezelfde behandeling gekregen hebben.

Aanraakrelikwieën lijken ook voornamelijk kleinere prenten geweest te zijn, waarschijnlijk zodat ze gemakkelijker mee te nemen waren.

Aanstrijkprenten vervulden verschillende functies voor gelovigen: zij boden bescherming, bevatten een herinnering aan een pelgrimage, hielpen bij het gebed. Voor kerken en ordes betekenden de prenten inkomsten, aangezien zij deel uitmaakten van een bredere cultus die mensen naar hun heiligdom trok. Aanstrijkprenten vielen niet onder het verbod op verhandelen van relikwieën en werden dus naar alle waarschijnlijkheid gewoon verkocht. Ook de broederschappen die ontstonden vanaf de 17de eeuw en zich toededen op de devotie rond een specifieke heilige gebruikten aanstrijkprenten: wie lid werd, kreeg een pamflet met litanieën die gedeeltelijke aflaten gaven, meestal met een prent van de heilige op de eerste pagina. Soms was die prent een aanstrijkrelikwie, vaak wanneer er belangrijke relikwieën van die heilige bewaard werden in de kerk waar de broederschap aan verbonden was. Dit is echter niet altijd het geval: soms wordt gewoon vermeld dat die relikwieën in de kerk bewaard en vereerd worden. Het is niet duidelijk waarom dit soms wel en soms niet gedaan werd.

Relikwieën in het vroegere bezit van de Redemptoristinnen te Sambeek.

In de sacristie van het Kloosterhuis ligt een onbeschadigde altaarsteen met 5 kruisjes. Zeer waarschijnlijk zijn daar nog relikwieën in aanwezig. Deze altaarsteen komt waarschijnlijk uit het oude altaar van vóór 1968. In St Agatha zijn veel relikwieën opgeslagen. Waarom de zusters zoveel relikwieën hadden is niet bekend. Soms werden ze als geschenk aangeboden.

Redemptorist bisschop mgr. Wulfingh was van 1888 tot 1906 missionaris in Suriname, toentertijd een missiegebied dat door de paus aan de Redemptoristen toebedeeld was. Naast het missionaire werk was de bisschop actief bij de melaatsen. De melaatsenkolonie was vernoemd naar Redemptorist Gerardus Majella die in de 18^e eeuw in Italië gestorven was aan leprose. Vanaf +/- 1850 tot 1887 was Peerke Donders, ook Redemptorist, actief in het missionaire leven in Suriname. Zowel Peerke als Gerardus zijn zalig en heilig verklaard.

Het was bisschop mgr. Wulfingh die een Surinaamse relikwieënkast met relikwieën aan de zusters schonk. En niet zomaar een kast met inhoud: 83 relikwieën die gegroepeerd zijn in de vorm van een kruis met stralen. Hij had een band met de zusters in Sambeek omdat zijn zus, zuster Maria Clementina haar 40-jarige professie vierde in 1905. Zij was de initiatiefneemster, mogelijk de (financieel) weldoener, voor de bouw van de kapel van het Redemptoristinnenklooster te Sambeek in 1892.

Echtheidsverklaringen

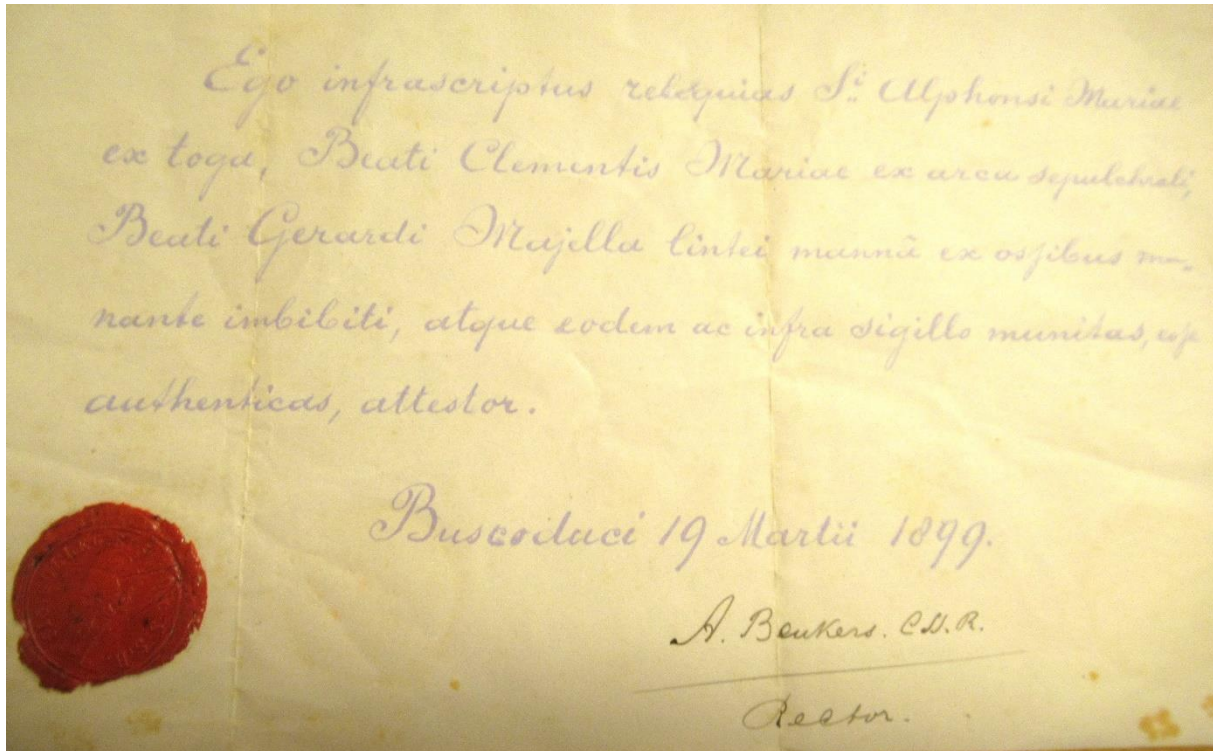
Al heel vroeg stonden gelovigen sceptisch tegenover de echtheid van sommige relikwieën. Rond 1200 begon men echtheidsverklaringen uit te vaardigen. Daarna ondernam het concilie van Trente een poging om relikwieën te reguleren, door echtheidsverklaringen ondertekend door de verantwoordelijke prelaat een voorwaarde voor publieke verering te maken. Oorspronkelijk werd er een nieuw attest opgesteld telkens wanneer het relikwie verplaatst, geschonken of verkocht werd, maar sommige bisschoppen waren zuiniger en herbevestigden de echtheid onderaan of op de achterkant van de originele verklaring. Het gaat meestal om voorgedrukte invulformulieren, met een heel gelijkaardige formulering voor de verschillende bisschoppen, kardinalen en abten.

In diverse echtheidsverklaringen /echtheidscertificaten staat de volgende Latijnse tekst:
'Tenore praesentium fidem facimus et attestamus, Nos, servatis servandis, juxta Conc. Trident. Praescriptum, debite recognovisse et approbasse certas reliquias, quas reverenter reponi et collocari fecimus in reliquiario metallico figurae rotunda circulo et crystallo ab anteriori parte ornato; quod reliquiarium, bene clausum et filo serico debite colligatum, seal Our in hispanic wax coloris rubri imprinted obfirmavimus, praesentesque manu propria signavimus'

'Door de strekking van het heden geven wij ons geloof en getuigen wij, die bewaard zijn om bewaard te worden, volgens het concilie van Trente voorgeschreven, dat hij bepaalde religies naar behoren had erkend en goedgekeurd [naam relikwie] die we eerbiedig hebben laten bewaren en plaatsen in een [metalen] reliekschrijn van [ronde] vorm met een cirkel en kristal versierd aan de voorkant; weke reliekschrijn, goed ingepakt en naar behoren vastgebonden met zijden draad, verzegelden we met Ons Zegel in Spaanse was van een rode kleur, en ondertekenden het geschenk met onze eigen hand.

Voorbeeld van een echtheidsverklaring afgegeven door mgr Wulfingh. Het relikwie betreft een stukje bot van Peerke Donders.

Een geschreven echtheidsverklaring met zegel

In de echtheidsverklaring staat o.a.:

plaatsen in een [metalen] reliekschrijn van [ronde] vorm met een cirkel en kristal versierd aan de voorkant; weke reliekschrijn, goed ingepakt en naar behoren vastgebonden met zijden draad, verzegelden we met Ons Zegel in Spaanse was van een rode kleur

Relikwieën van de heiligen en stichters van de orde.

Natuurlijk kan het niet ontbreken aan relikwieën van missionarissen van de Redemptoristen die heilig of zalig zijn verklaard zoals Gerardus Majella, Peerke Donders en Clemens Hofbauer, evenals de mannelijke stichter van de Redemptoristen Alfonsus de Liguori en de stichteres van de Redemptoristinnen: Maria Celestine Crostosa. Zo zijn er ongeveer 300 relikwieën van de Sambeekse gemeenschap die in St Agatha bewaard worden.

De relikwieën worden in allerlei vormen of 'relikschrijnen' bewaard. Er zijn diverse individuele relikwieën en diverse relikwieën verzameld in relikkastjes.

Voorbeeld van een 'individuele' botrelikwie'

Gerardus Majella

Clemens Hofbauer

Peerke Donders

Van de stichter van de Redemptoristen Alfonsus de Liguori zijn diverse relikwieën in het bezit van de Redemptoristen in Sambeek geweest:

Met echtheidsverklaring:

De meest in het oog springende is een grote reliekkast met ovale binnenlijst en in het midden een kruisrelikwie met 82 relikwiecilindertjes. De relikwieën zijn gegroepeerd in de vorm van een kruis met stralen. De kast zelf is versierd met passiebloemen.

Deze relikwiekast is in 1888 door mgr. Wulfingh geschonken aan zijn zus zuster Maria Clementina.

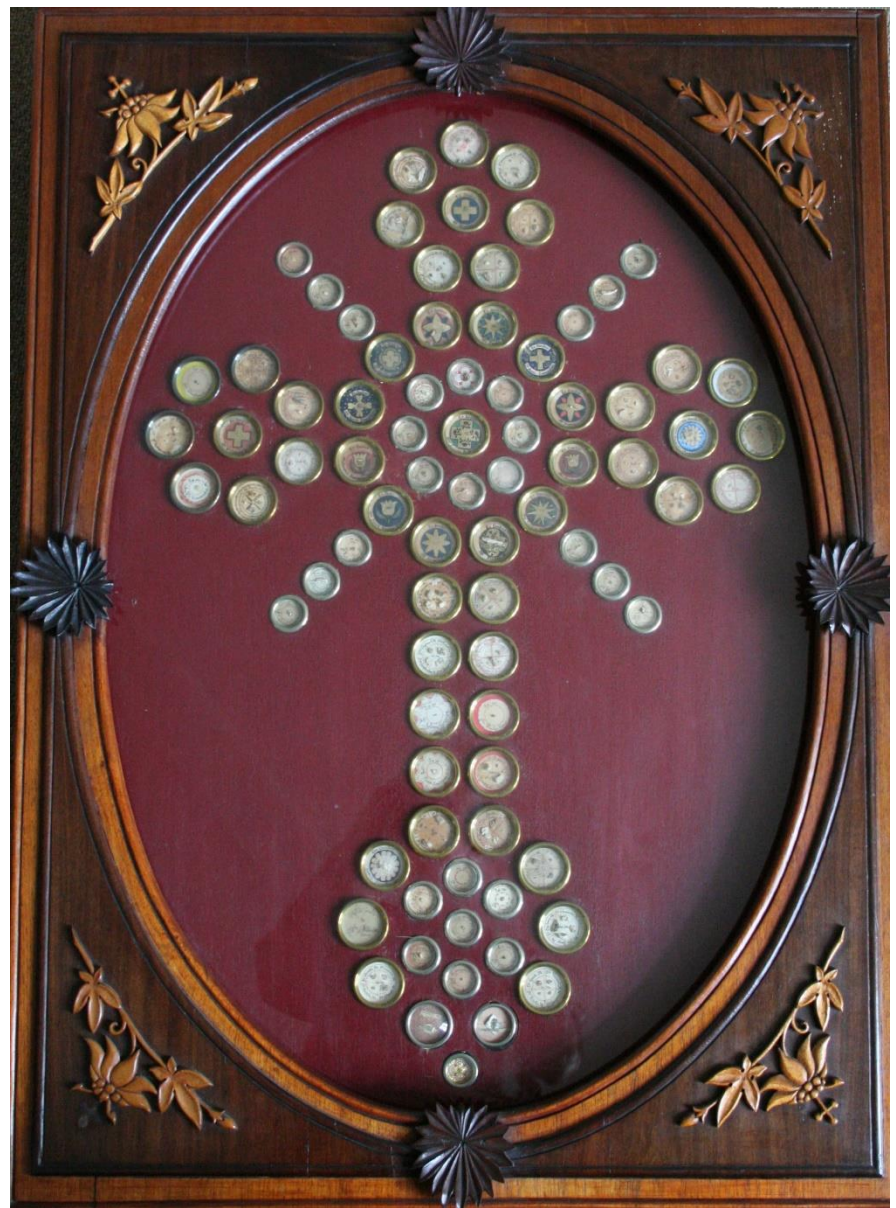
Het wil niet zeggen dat in elk cilindertje 1 relikwie zit; in sommigen zijn er 4 gesitueerd. Echter van de 82 cilindertjes (relikhouders) zijn 82 echtheidsverklaring uitgeschreven terwijl er vrij zeker het dubbele aantal relikwieën aanwezig is.

Reliekhouter met 4 relikwieën

Reliekhouter met 6 relikwieën

Verder zijn er enkele kleinere reliekkastjes met diverse cilindrische reliekhouders. Een van de zusters heeft per kast een inventarisatie gemaakt van de echtheidsverklaringen.

*S. Teresiae Virg
 Sepulcro. B.M.V.
 S. Antonii Pat.
 De velo B. M. V. S. Ceciliae VM
 Ed. domo S. Joseph. S. Odileae VM
 S. Mariae Mag. Rosel
 S. Dominici
 S. Bernardi
 S. Juliae Tac.
 S. Pauli et Crucis
 S. Rochi
 S. Barbarae Virg.
 S. Blasii Ep. ab.
 S. Gemmae Galgan*

*Brieven ^{of} Relikwieën.
 Van het H. Kruis.
 S. P. N. Alfonsi
 S. Clemens M. Hofbauer
 Velo B. M. Virg. Ed. domo St. Joseph.
 S. Gerardi (de relikwie is in de laer. g.
 S. D. P. Donders
 S. Williberti Ep.
 S. Donisatii Ep.
 S. Joen. Baptist
 S. Joburg. Costone.
 S. Faustinae. Maed.
 S. Alpt. S. Clem. S. Gerardi.
 S. Stephani Protom. S. Laurentii ab.
 S. Ab. Breda ab. S. Mauritii ab.
 S. Donati ab.*

Dere drie brieven behoren
bij de relikwieën van het kruisje
in de boven spreekkamer.
De relikwie van de H. Alph.
hebben wij cadeau gekregen van een
Heer. uit Bosmeer
door bemiddeling van de
Eerw. Pater Pius Ad. Idegge O.C.
dere is zonder brief.

Een aantekening van de zusters over de relikwieën in het kruis. Onder brieven worden de echtheidsverklaringen verstaan.

Door haar zelf gebracht,
Relikwie van
de zalige Peter Donders
van Marietje van Os.
om verlichting van pijn
voor U te verkrijgen.

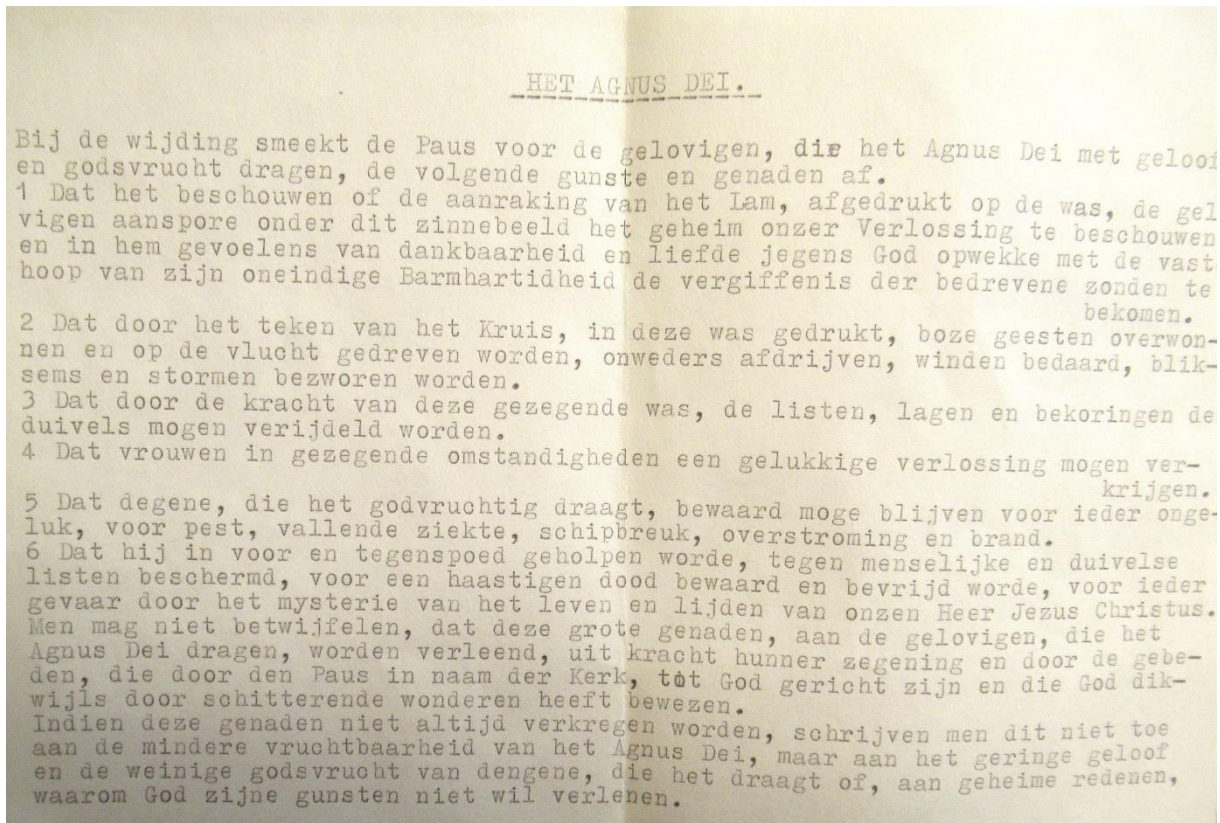
EX
ARCA SEPULCRALI
BEATI
PETRI DONDERS

De zusters krijgen van dorpsgenoten ook relikwieën

Agnus Dei

In de christelijke en met name de katholieke traditie verwijst de term 'Agnus Dei' ook naar een schijfje, gemaakt van was van een (oude) paaskaars, waarin de beeltenis van het Lam Gods is afgedrukt. De oudste berichten hierover dateren uit de negende eeuw. Het was vanaf de veertiende eeuw traditie dat de paus deze schijfjes zegende op Beloken Pasen (eerste zondag na Pasen) en ze dan verspreidde onder de gelovigen. De stukjes gewijde was werden op het lichaam gedragen als een soort talisman. Daartoe werden ze opgeborgen in speciale Agnus-Dei-doesjes of -houders, meestal van edelmetaal. In de zegening die bij deze gewijde medaillons hoort, leest men van speciale bescherming tegen storm en pest, vuur en overstroming. Het is ook traditioneel om moeders te beschermen tijdens de bevalling.

De zusters Redemptoristinnen hadden veel Agnus Dei's, waarschijnlijk omdat iedere zuster zelf de Agnus Dei bij zich droeg (misschien wel meer dan één)

Agnus Dei als aanraakrelikwie

Een verzameling Agnus Dei's

